

13. februāris, 2024

VĒSMA LĒVALDE

Teātra kritiķe un zinātniece

“JO MĒS VISI JAU ESAM MIRUŠI”

LIETUVIEŠU REŽISORA ARTŪRA AREIMAS UN STARPTAUTISKĀS RADOŠĀS KOMANDAS LATVIJAS NACIONĀLAJĀ TEĀTRĪ RADĪTAJĀ IZRĀDĒ “KĀ KĻŪT NELAIMĪGAM” REALITĀTES DETĀLAS MEISTARĪGI SAVĒRPJAS ABSURDA SAREŽĢĪTAJĀ UN VIENLAIKUS VIEGLAJĀ RITĒJUMĀ.

Kāds ir mans nelaiemes mērs? Vai cilvēka – viedierīces saskarne un virtuālās pasaules uzkurinātais narcisms nav atņēmis mums spēju emocionāli sajust līdzcilvēkus fiziskajā pasaulē? Vai vaina tiešām ir tehnoloģijās? Vai cilvēks vispār vēl spēj izteikties arī citādi nekā tikai pirmajā personā? Šie un citi jautājumi kņudina un kniešas smadzenēs pēc izrādes ar ironisku nosaukumu “Kā kļūt nelaimīgām?”, ko Nacionālā teātra Jaunajā zālē iestudējusi starptautiska radošā komanda. Tikpat ironisks ir iestudējuma žanra apzīmējums – “postdramatiskais teātris”. It kā režisors Artūrs Areima pasmīnētu par Latvijas teātra vidē saasināto diskusiju par to, kāds ir mūsdienu teātris un tā attiecības ar

skatītāju. Bet varbūt žanra nosaukums ietver tikai vēl vienu jautājumu – kas notiek ar cilvēku pēc drāmas?

Gals un sākums

Kāds jums ir priekšstats par metro staciju? Kāpnes, kas ved blāvi izgaismotā pazemē, platformas pie tumšiem tuneļiem, kuros palaikam traucas vilciena vagoni, liekot vibrēt sienām un sirds muskulim. Bežpersoniska ļaužu masa, kas šurpu turpu dodas savās darīšanās. Sagumuši sēdētāji uz soliem un tumši stāvi aiz kolonnām. Vairums iestrēguši reālās un virtuālās pasaules tārpejā – telefona ekrānā. Tieši tādu telpu radījusi radošā komanda – scenogrāfs Oless Makuhins, video mākslinieks Kristjons Dirse un gaismu mākslinieks Oskars Pauliņš. Turklāt Jaunajā zālē panākta ne tikai autentiska metro stacijas sajūta, bet iedzīvinātas arī epizodes vagonos, kad šo svešas dzīves fragmentiņu temps, liekas, palēninās, jo kontrastē ar straujo gaismēnu miju aiz vagona loga. Nelielās performances, ko monologos un dialogos izspēlē aktieri Maija Doveika, Ieva Aniņa, Elizabete Skrastiņa, Kaspars Aniņš, Uldis Siliņš un Juris Lisners, norisinās gan tiešā aktieru darbībā, gan projekcijās uz ekrāniem. Un ir grūti nošķirt, vai konkrētā darbība ir *TikTok* kanālam veidots priekšnesums, saruna telefonā ar reālu partneri vai nejaušs notikums stacijā. Tie ir vispārējā skaņu jūklī nejauši sadzirdēti sarunu fragmenti, kas raisa iztēli par runātāju personībām, varbūtējiem attiecību samezgļojumiem un viņu braucienu galamērķiem.

Skats no izrādes "Kā kļūt nelaimīgam" // Foto – Mārcis Baltskars

Spēles telpas priekšplānā pie zāles griestiem piestiprināts elektroniskais displejs atklāj Kristinas Marijas Kuliničas radītās dramaturģijas hronotopu – slīdošā tekstā mijas vispārīgi staciju nosaukumi angļu valodā, kas varētu būt jebkurā pasaules pilsētā, kur kursē metro. Bet tie var būt arī raksturvārdi notiekošajam. *Centrālā stacija – Mākslas galerija – Priekšpilsēta – Galapunkts*, un tie paši nosaukumi apgrieztā kārtībā. Komponistes Monikas Poderītes veidotā skaņaina, kurā runātais (un dziedātais) vārds iekļaujas tikpat organiski kā vilciena radītās vibrācijas imitācija, izslēdz aktieru-skatītāju opozīciju un iegremdē teatralitātē, kas nav vairāk butaforiska par to, kurā dzīvojam ārpus teātra ēkas. Apļveida kustība, laiktelpa, kas ir nemainīga formā un līdz fizioloģiskiem citātiem atpazīstama saturā, paradoksālā kārtā rada svaiga un nenovalkāta teātra garšu.

Jo realitātes detaļas meistarīgi savērpjas absurda sarežģītajā un vienlaikus vieglajā ritējumā, kad, citējot šā žanra ģēniju Ežēnu Jonesko, “apgalvojumi un noliegumi pastāv līdzās un noliedz cits citu”. [1] Visu cieņu aktieriem par stila tīrību un ķermeniski skaidrām tēla līnijām, kas cita citu papildina, saduroties, savijoties un atkal atsvešinoties, bet ne mirkli nezaudējot pašironiju un spēles vieglumu.

“Man pietrūkst bijušā”

Ikviens no personāžiem savās īsajās performancēs vai, precīzāk, fragmentētajā tēla darbībā atklāj savu “nelaimīguma formulu”, burtiski sacenšoties, kurš no viņiem jūtas sliktāk. Tikpat labi izrādes nosaukums varētu būt “Negribam būt laimīgi” vai “Bailes būt laimīgiem”. Laiktelpas apļveida kustība un savu sīko problēmu publiska tiražēšana kā ar uzmanības deficītu sirgstošiem bērniem uz brīdi samezglojas nopietnāk, kad Ulda Siliņa atveidotajam tēlam kautiņa rezultātā negaidot pienāk “gala stacija”. Bet tikai uz brīdi, jo uz sola uzstutētais ļengana ķermenis īpaši neizceļas tālākajā kopainā. Nelaiemes temperatūras stabiņš kāpj, bet apkārtējo reakcija ir iesprostota digitālajā tārpejā. Metro staciju nosaukumus displejā nomaina teksta fragmenti, frāzes, kas, šķiet, ir citāti no *TikTok* platformā atrodamajiem video – “I miss the way things used to be” [2], “Because we all are already dead” [3], un atsauce uz Dantes “Dievišķās komēdijas” pirmo daļu – “What level of hell is this?” [4] Displejā frāzes aizslīd, lai atgrieztos citā kontekstā, citā darbības brīdī, veidojot savu komentāru par cilvēka dabas dotā intelekta izkropļošanu, ļaujoties vardarbībai un ļaunprātībai pret līdzcilvēkiem. Izrādē ne ar vārdu

nepiemin karu, taču, ja ukraiņu mākslinieks veido teātra telpu kā metro staciju, tad gribot negribot nākas atcerēties, ka Kijivas metro joprojām tiek izmantots kā bumbu patvertne. Un tas ir nelaiemes mērs, pret kuru personāža paustais kļūst par smieklīgām pseidoprobēmām.

Skats no izrādes "Kā kļūt nelaimīgam" // Foto – Mārcis Baltskars

Liels jautājums, ko uzdod radošā komanda – vai mēs spējam atšķirt īstas lietas no butaforijas? Vai virtuāli notrulinātā uztvere ziņu par cilvēka nāvi, par terora aktu ar upuriem neuztver līdzvērtīgi uz metro kāpnēm izbirušiem apelsīniem? Ja mēs pierodam pie nelaimēm, vai neesam jau miruši? Jura Lisnera atveidotais vīrietis it kā pārstāv zudušo, analogo laikmetu, ko simbolizē fotoaparāts viņa rokās un apstiprina teksts par to, cik ļoti viņam nepatīk jaunlaiku tehnoloģijas. Bet tēla komiskais risinājums noārda šķietamo pārmetumu virtuālajam laikmetam un fokusā izvelk cilvēku kā individualitāti.

Izrādes beigas ir vēl viens jautājums, uz kuru atbildi sniegs publika: kur skatītāju uztverē noslēdzas vēstījums – telpā vai projekcijās?

[1] Jonesko, E. *Piezīmes par un pret*. Rīga: Omnia Mea, 2023.

[2] "Man pietrūkst tā, kā bija agrāk" – tulk. no angļu val.

[3] "Jo mēs visi jau esam miruši" – tulk. no angļu val.

[4] "Kurš elles loks ir šis?" – tulk. no angļu val.